รูปแบบการเขียนกรอบแนวคิดการวิจัยทางการบริหารจัดการ
The Writing Format of Research Conceptual Frameworks on Management

สัญญา เคณาภูมิ[1]
Sanya Kenaphoom[1]

สาระสังเขป

กรอบแนวคิดการวิจัยเป็นกรอบเชิงทฤษฎีที่ลดรูปลงมาใช้สำหรับการวิจัยเรื่องนั้นๆ แสดงให้เห็นถึงปัจจัยหรือความสัมพันธ์ของปัจจัยหรือตัวแปรทั้งหมดที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหรือปรากฏการณ์ที่นักวิจัยต้องการศึกษา หรือภาพพจน์ในการวิจัย กรอบคิดการวิจัยอาจเขียนในรูปภาพจำลอง รูปแบบเชิงพรรณนา โดยทั่วไปการนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัยมักนำเสนอไว้ท้ายบทที่ 2 ของรายงานการวิจัย เนื่องจากเป็นความเหมาะสมที่จะนำเสนอภายหลังจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นการสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยจะต้องมีกรอบพื้นฐานทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่ศึกษาหรือมโนภาพ ในเรื่องนั้นแล้วนำมาประมวลเป็นกรอบรูปแบบความสัมพันธ์ต่างๆ เป็นแบบจำลองในการวิจัยต่อไป ซึ่งประเภทของกรอบแนวคิดการวิจัย อาจแบ่งเป็นดังนี้

1. กรอบแนวคิดเชิงองค์ประกอบ เป็นกรอบแนวคิดทางวิชาการเกี่ยวกับแนวคิดการบริหารจัดการที่เป็น “กลุ่มคำ” หลายด้านหรือหลายขั้นตอน กรอบแนวคิดแบบนี้นำมาใช้ในการศึกษา การทำวิจัย หรือการทำวิทยานิพนธ์ กล่าวคือเป็นกรอบแนวคิดที่จัดกลุ่มประเด็นหรือองค์ประกอบของตัวแปรการวิจัย เช่น กลุ่มทรัพยากรสำหรับการบริหารจัดการที่เรียกว่า 3M-11M กลุ่มกระบวนการบริหารจัดการ หน้าที่ของการบริหารจัดการ ผลของการบริหารจัดการ/ผลของการดำเนินงาน/ผลของการปฏิบัติงาน กลุ่มปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการ

2. กรอบแนวคิดเชิงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร เป็นกรอบแนวคิดที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระหว่างกลุ่มตัวแปร ซึ่งมีตั้งแต่สองกลุ่มขึ้นไป โดยมีแนวคิด หลักการ ทฤษฎี กฎ หรือ ผลการวิจัย ฯลฯ เพื่อผู้วิจัยจะได้นำไปตรวจสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ อย่างไร ตัวแปรจะแบ่งออกได้หลายชนิด ได้แก่ ตัวแปรอิสระ ตัวแปรตาม ตัวแปรแทรกซ้อนหรืออาจเรียกว่าตัวแปรเกิน ตัวแปรสอดแทรก

3. กรอบแนวคิดเชิงกระบวนการ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กรอบการวิจัย เป็นกรอบในการดำเนินการวิจัยหรือขั้นตอนการดำเนินการวิจัย หรือ กรอบการวิจัย หรือเรียกว่า กรอบการดำเนินการวิจัย อาจเขียนในรูปของแผนภูมิเป็นผังไหล แสดงให้เป็นถึงขั้นตอนกิจกรรมและผลที่ได้รับจากการดำเนินงานวิจัย สื่อให้เข้าใจภาพรวมของการดำเนินงานวิจัยมักจะนำเสนอในการวิจัยและพัฒนา

คำสำคัญ : กรอบแนวคิดเชิงองค์ประกอบ ; กรอบแนวคิดเชิงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ; กรอบแนวคิดเชิงกระบวน

SUMMARY

A Research Conceptual Framework is a theoretical framework reduced to be used with a particular research and demonstrate a relationship of concerned factors or variables, a phenomenon or research image that researchers aim to study. A research conceptual framework may be written in a simulated model or in a descriptive form. A research conceptual framework is usually presented after a review of related literature at the end of the second chapter of a research report. The concept of research must have a basic theoretical

[1] รป.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รับต้นฉบับ 2 ธันวาคม 2556 รับตีพิมพ์ 28 มกราคม 2557

or conceptual framework of thinking related to the issues or model of relationships being studied. Research conceptual frameworks may be in one of the following types:

1. The Component Conceptual Framework is an academic framework related to management in terms of various "groups of words" or "phrases" showing several aspects or steps. This type of conceptual framework is used in a study or research, particularly thesis; that is, a conceptual framework presenting issues or components of research variables.

2. The Relationship Conceptual Framework is the type of framework illustrating the relationship between two or more variables based on concepts, principles, theories, laws, or research results, etc., to be verified with empirical data in proof of their congruence. Variables are categorized into the following: independent, dependent, extraneous and intervening variables.

3. The Process Conceptual Framework or Research Framework is the research procedure framework or the research process or research flow chart. This may be written as a flow chart showing the procedure, steps of activities and results of research implementation Illustrating comprehensive overview of research operation, usually presented in Research and Development.

Keywords : Component Conceptual Framework ; Relationship Conceptual Framework ; Process Conceptual Framework

บทนำ

มีคำหลายคำที่ใช้เรียกกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual framework) เช่น กรอบแนวคิด (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. 2550 : 39) กรอบความคิดในการวิจัย (สุวิมล ว่องวาณิช. 2551 : 1) ; สุวิมล ติรกานันท์. 2546 : 35) กรอบแนวคิดในการวิจัย (วรรณี แกมเกตุ. 2551 : 67) กรอบความคิดการวิจัย (รัตนะ บัวสนธ์. 2552 : 79) กรอบแนวคิดการวิจัยเป็นกรอบเชิงทฤษฎีที่แสดงให้เห็นถึงปัจจัยหรือความสัมพันธ์ของปัจจัย หรือตัวแปรทั้งหมดที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับปัจจัยหรือตัวแปรตามหรือปรากฏการณ์ที่นักวิจัยต้องการศึกษา การประมวลเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยจึงต้องทำความเข้าใจในเรื่องต่อไปนี้ (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. 2549 : 39-40) 1) ปัญหาหลักที่ต้องการวิจัยคืออะไรและอะไรเป็นปัญหาที่ต้องการทราบกันแน่ 2) อะไรเป็นตัวแปรตามและตัวแปรอิสระ ตัวแปรแทรกและตัวแปรควบคุม ตัวแปรต่างๆ ที่นำมาศึกษามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างไร 3) ข้อมูลที่จะใช้ในการวิจัยเรื่องนั้นมีอะไรบ้าง แหล่งข้อมูลอยู่ที่ไหนและจะเก็บรวบรวมมาได้อย่างไร 4) การหาคำตอบในการวิจัยนั้น สามารถใช้ระเบียบวิธีวิจัยหรือแบบการวิจัย (Research design) ในลักษณะใดได้บ้าง และจะเลือกใช้การวิจัยแบบใด ทำไมจึงเลือกแบบนั้น 5) มีแนวคิดและทฤษฎีอะไรบ้างที่สนับสนุนการวิจัยในปัญหานี้ และ 6) มีข้อตกลงเบื้องต้นในการทำวิจัยเรื่องนี้หรือไม่ มีอย่างไรบ้าง

กรอบแนวคิดการวิจัย เป็นกรอบเชิงทฤษฎีที่ลดรูปลงมาเพื่อใช้สำหรับการวิจัยเรื่องนั้นๆ กล่าวคือ ในขณะที่กรอบเชิงทฤษฎีนั้นได้แสดงให้เห็นถึงปัจจัยหรือความสัมพันธ์ของปัจจัย หรือตัวแปรทั้งหมดที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับปัจจัย หรือตัวแปรตาม หรือปรากฏการณ์ที่นักวิจัยต้องการศึกษา โดยเมื่อเขียนแนวคิดเชิงพรรณนาแล้วอาจลองเขียนกรอบแนวคิดการวิจัยให้เป็นรูปธรรมด้วย (รัตนะ บัวสนธ์. 2552 : 79 และ สิน พันธุ์พินิจ. 2553 : 339) กรอบแนวคิดการวิจัยยังเป็นภาพพจน์ในการวิจัยเรื่องนั้นๆ (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. 2549 : 39-40) กรอบแนวคิดการวิจัย เป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์ตามทฤษฎีระหว่างตัวแปรที่ผู้วิจัยศึกษา ที่ได้มาจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เป็นภาพจาลองหรือตัวแทนของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงตามธรรมชาติ (สุวิมล ว่องวานิช และ นงลักษณ์ วิรัชชัย. 2546 : 170) โดยทั่วไปการนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัยมักนำเสนอไว้ท้ายบทที่ 2 ของรายงาน

การวิจัย เนื่องจากเป็นความเหมาะสมที่จะนำเสนอภายหลังจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรียบร้อยแล้ว (Review literature) (สุวิมล ว่องวาณิช. 2551 : 5)

รูปแบบการเขียนกรอบแนวคิดการวิจัย

ดังนั้นกล่าวได้ว่ากรอบแนวคิดการวิจัยหมายถึงกรอบของการวิจัยในประเด็นเรื่อง เนื้อหาสาระ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ และกระบวนการ ดังกล่าวมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงเป็นเรื่องเดียวกัน การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยจะต้องมีกรอบพื้นฐานทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่ศึกษาและมโนภาพ (Concept) ในเรื่องนั้นแล้วนำมาประมวลเป็นกรอบรูปแบบความสัมพันธ์ต่างๆ เป็นแบบจำลองในการวิจัยต่อไป โดยแบ่งเป็นประเภทของกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

1. กรอบแนวคิดเชิงองค์ประกอบ (Component conceptual framework)

กรอบแนวคิดเชิงองค์ประกอบ หมายถึง กรอบแนวคิดทางวิชาการที่นำมาใช้ในการจัดกลุ่ม เป็นกรอบแนวคิดการบริหารจัดการที่ประกอบด้วย “กลุ่มคำ” หลายด้านหรือหลายขั้นตอน กรอบแนวคิดแบบนี้นำมาใช้ในการศึกษา การทำวิจัย หรือการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งรวมทั้งใช้ใน “การจัดกลุ่มหรือการจัดกลุ่มปัญหา” หรือเป็นกรอบแนวคิดที่เป็นการจัดกลุ่มประเด็นหรือองค์ประกอบของตัวแปรการวิจัย (วิรัช วิรัชวิภาวรรณ. 2553 : 2-3) เช่น

1.1 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรสำหรับการบริหารจัดการที่เรียกว่า 3M-11M (Management resources) ได้แก่ 1) 3M เช่น Man (การบริหารทรัพยากรมนุษย์) Money (การบริหารงบประมาณ) Management (การบริหารงานทั่วไป หรือการจัดการทั่วไป เช่น การวางแผน การบังคับบัญชา และการประชาสัมพันธ์) 2) 4M เช่น Man money management material (การบริหารวัสดุอุปกรณ์) หรือ Man machine medium mission 3) 5M เช่น Man money management material morality (การบริหารคุณธรรมหรือจริยธรรมของบุคลากรในหน่วยงาน) หรือ Machinery manpower material method measurement 4) 6M เช่น Man money management material morality Market (ตลาด ผู้รับบริการ หรือประชาชนผู้รับบริการ) 5) 7M เช่น Man money management material morality market message (การบริหารข่าวสารหรือข้อมูลข่าวสาร) 6) 8M เช่น Man money management material morality market message method (วิธีการ ระเบียบ แบบแผน หรือเทคนิค) 7) 9M เช่น Man money management material morality market message method minute (การบริหารเวลาหรือกรอบเวลาที่ใช้ในการปฏิบัติงาน) 8) 10M เช่น Man money management material morality market message method minute mediation (การประสานงานหรือการประนีประนอม) และ9) 11M เช่น Man money management material morality market message method minute mediation measurement เป็นต้น

1.2 กรอบแนวคิดกระบวนการบริหารจัดการ ได้แก่

1.2.1 หน้าที่ของการบริหารจัดการ (Function of management) หมายถึง หน้าที่ที่นักบริหารหรือผู้บริหารจะต้องทำในหน้าที่ต่างๆ โดยการใช้ทรัพยากรทั้งหลายที่มีอยู่ในองค์การอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficient) ครอบคลุมถึงการใช้ทรัพยากรได้อย่างเฉลียวฉลาด เหมาะสมและคุ้มค่า (Cost-effective) ส่วนการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิผล (Effective) นั้นหมายถึงการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง (Right decision) และมีการปฏิบัติการสำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ (Griffin. 1999 : 4) ซึ่งมีหลายแนวคิด ตัวอย่างเช่น กิจกรรมพื้นฐาน 4 ประการ (Schermerhorn. 2003 : 2) ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำและสั่งการ (Leading and directing) และ การควบคุม (Controlling) หลักการบริหารจัดการ แพ็มส์-โพสคอร์บ (PAMS-POSDCoRB) (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. 2552 : 1-2) ประกอบด้วย 1) การบริหารนโยบาย (Policy) 2) การบริหารอำนาจหน้าที่ (Authority) 3) การบริหารคุณธรรม (Morality) 4) การบริหารที่เกี่ยวข้องกับสังคม (Society) 5) การวางแผน (Planning) 6) การจัดองค์การ (Organizing) 7) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Staffing) 8) การอำนวยการ (Directing) 9) การประสานงาน (Coordinating) 10) การรายงาน (Reporting) และ 11) การงบประมาณ (Budgeting) เป็นต้น

1.2.2 ผลของการบริหารจัดการ ผลของการดำเนินงาน และผลของการปฏิบัติงาน (Results of management) ซึ่งอาจเรียกว่าคุณภาพของการบริหารโดยพิจารณาจากประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งพิจารณาจากบทบาทและหน้าที่หรือภารกิจ

ที่จะต้องทำ เช่น ภารกิจของโรงเรียนจะต้องจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ ภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องผลิตสินค้าและ บริการสาธารณะ (Public service and goods) ให้กับพลเมืองในเขตปกครองของตน ภารกิจของสำนักงานสาธารณสุขต้องดำเนินงานเพื่อส่งเสริมสุขภาพที่ดีแก่พลเมือง ป้องกันและปราบเชื้อโรค เป็นต้น โดยกำหนดตัวชี้วัดการบริหารจัดการด้วยการเปรียบเทียบโดยจัดแบ่งตามวัตถุประสงค์ของบุคคลหรือหน่วยงานที่มีอำนาจทำการเปรียบเทียบ ซึ่งอาจกำหนดตัวชี้วัดการบริหารจัดการด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้าน จาก 5 ตัวอย่างดังนี้ (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. 2553 : 35-36)

1) การเปรียบเทียบด้านการปฏิบัติงานหรือผลของการปฏิบัติงาน (Performance หรือ rResult benchmarking) หมายถึง การเปรียบเทียบผลกำไร จำนวนสินค้าและบริการทั้งหมด ส่วนแบ่งตลาด หรือจำนวนผู้รับบริการ เป็นต้น

2) การเปรียบเทียบด้านกระบวนการดำเนินงาน (Process benchmarking) เป็นการเปรียบเทียบขั้นตอนการดำเนินงานหรือปฏิบัติงานในการผลิตสินค้า และ/หรือ บริการของหน่วยงาน เช่น ขั้นตอนการให้บริการทั้งก่อนและหลังการขาย ขั้นตอนการประชาสัมพันธ์ ตลอดทั้งขั้นตอนการควบคุม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงาน เป็นต้น

3) การเปรียบเทียบด้านผลิตภัณฑ์ (Product benchmarking) เป็นการเปรียบเทียบคุณภาพหรือมาตรฐานของผลิตภัณฑ์หรือสินค้า และ/หรือ บริการของหน่วยงาน

4) การเปรียบเทียบด้านความพึงพอใจของผู้รับบริการ (Satisfaction benchmarking) หมายถึง การเปรียบเทียบว่าผู้รับบริการพึงพอใจสินค้าหรือบริการของหน่วยงานหรือบุคลากรของหน่วยงานมากน้อยเพียงใด และเปรียบเทียบปัจจัยที่ทำให้ผู้รับบริการพึงพอใจและไม่พึงพอใจ พร้อมทั้งเหตุผล เป็นต้น

5) การเปรียบเทียบด้านยุทธศาสตร์ (Strategy benchmarking) หมายถึง การเปรียบเทียบกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานของผู้บริหารระดับสูง ซึ่งอาจรวมทั้งวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์หลักของหน่วยงานด้วย

1.3 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการ (Factor effecting management) หมายถึง เงื่อนไขหรือสาเหตุที่ทำให้การบริหารจัดการเกิดประสิทธิผล อาจแบ่งเป็นปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก ซึ่งอาจพิจารณาจากแนวคิด SWOT ANALYSIS (Mintzberg., Ahistrand.and Lampel. 1998) หมายถึง การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (External and internal environment) ของหน่วยงาน หรือการวิเคราะห์สภาพภายในและภายนอกของหน่วยงานด้วย 4 ปัจจัย ได้แก่ 1) จุดแข็ง (Strength) คือ ข้อดีหรือปัจจัยที่สนับสนุนภายในหน่วยงาน 2) จุดอ่อน (Weakness) คือ ข้อด้อยหรือปัจจัยที่ไม่สนับสนุนภายในหน่วยงาน 3) โอกาส (Opportunity) คือ ข้อดีหรือปัจจัยที่สนับสนุนภายนอกหน่วยงาน และ 4) ข้อจำกัดหรืออุปสรรค (Threat) คือ ข้อด้อยหรือปัจจัยที่ไม่สนับสนุนภายนอกหน่วยงาน

กรอบแนวคิดการบริหารจัดการ ที่นำมาใช้สำหรับการศึกษา การทำวิจัย หรือการวิทยานิพนธ์ ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดแบบกลุ่ม หรือ กรอบแนวคิดที่บอก องค์ประกอบของสิ่งที่จะศึกษา หรือ ตัวชี้วัดของสิ่งที่จะศึกษา นั่นเอง ตัวอย่างการเขียนกรอบแนวคิดเชิงองค์ประกอบ เช่น

2. กรอบแนวคิดเชิงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (Relationships between variables conceptual framework)

กรอบแนวคิดเชิงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร หมายถึง กรอบแนวคิดที่แสดงการกระทำซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มตัวแปรซึ่งมีตั้งแต่สองกลุ่มขึ้นไป ดังที่ บุญใจ ศีรสถิตย์นรากูล (2547 : 38) ระบุว่า กรอบแนวคิดการวิจัย หมายถึง ความคิดรวบยอดที่แสดงความสัมพันธ์ของความคิดรวบยอดของปรากฏการณ์หรือตัวแปรอย่างชัดเจน และอธิบายได้ด้วยเหตุผลเชิงวิชาการสอดคล้องกับการสรุปของ พิชิต ฤทธิ์จรูญ (2548 : 73) ซึ่งกล่าวว่ากรอบแนวคิดการวิจัยเป็นแบบจำลองที่แสดงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างตัวแปรที่มุ่งศึกษาเพื่อให้เกิดภาพรวมของการวิจัยที่จะนำไปตรวจสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ อย่างไร ดังนั้นกรอบแนวคิดเชิงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรจึงเป็นแนวคิดหรือรูปแบบจำลองที่ได้สร้างและพัฒนาใช้ในการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนั้นๆ โดยมีแนวคิด หลักการ ทฤษฎี กฎ หรือ ผลการวิจัย ฯลฯ เพื่อที่ผู้วิจัยจะได้นำไปศึกษาและใช้ตรวจสอบข้อมูลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ อย่างไร

ตัวแปร (Variables) เป็นลักษณะหรือเงื่อนไขที่มีความผันแปร ในกลุ่มบุคคลหรือสิ่งที่ทำการศึกษา ตัวแปรจึงเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา จัดกระทำ สังเกต หรือควบคุม ส่วนตัวคงที่

(Constant) เป็นสิ่งที่มีลักษณะหรือเงื่อนไขเหมือนกันในทุกกลุ่มบุคคลหรือสิ่งที่ทำการศึกษา (ศิริชัย กาญจนวาสี. 2550 : 38 ; นภาภรณ์ จันทรศัพท์. 2547 : 72) ขณะที่ พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2543 : 40-41) ได้กล่าวว่า 1) ตัวแปร Variables หมายถึง คุณสมบัติหรือคุณลักษณะของสิ่งต่างๆ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ 2) ส่วนตัวแปร Concept หมายถึง ตัวแปรที่แสดงความหมายในลักษณะของคนทั่วไปรับรู้ได้ตรงกันหรือสอดคล้องกัน เป็นตัวแปรที่เป็นรูปธรรม เช่น เพศ อายุ ความสูง เชื้อชาติ อาชีพ ระดับการศึกษาเป็นต้น และ 3) ตัวแปร Construct หมายถึง ตัวแปรที่แสดงความหมายในลักษณะเฉพาะตัวบุคคล คนทั่วไปอาจรับรู้ได้ตรงกันหรือไม่ก็ได้ มักเป็นนามธรรม เช่น ความวิตกกังวล ทัศนคติ ความเป็นผู้นำ แรงจูงใจ เป็นต้น ดังนั้นตัวแปร จึงหมายถึง คุณลักษณะ (อาจเป็นเชิงปริมาณ หรือเชิงคุณภาพ) ของสิ่งที่ผู้วิจัยสนใจต้องการศึกษา หรือหาคำตอบ เช่น ต้องการศึกษาหาคำตอบในประเด็นต่างๆ ของผู้คนในชุมชนเกี่ยวกับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ สภาพบ้านเรือน และความพึงพอใจต่อการบริหารของท้องถิ่น ในที่นี้ตัวแปรได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ สภาพบ้านเรือน และความพึงพอใจของผู้คนในชุมชน

ตัวแปรที่กำหนดในกรอบแนวคิดของการวิจัย (Conceptual framework) หากพิจารณาในแง่ของชนิดของตัวแปรจะแบ่งออกได้เป็นหลายชนิด (พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2543 : 44-45) ดังนี้

1. ตัวแปรอิสระ (Independent variables) หมายถึง ตัวแปรที่เกิดขึ้นก่อนและเป็นตัวเหตุทำให้เกิดผลตามมา หรือหมายถึง ปัจจัย (Factors) หรือ สิ่งที่เป็นสาเหตุ (Cause) ที่ทำให้เกิดผลต่างๆ หรือเป็นตัวแปรที่เราต้องการศึกษาถึงอิทธิพลหรือผลต่อตัวแปรตาม

2. ตัวแปรตาม (Dependent variables) หมายถึง ตัวแปรที่เกิดขึ้นเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรอิสระ หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหรือผลที่เกิดจากการกระทำของตัวแปรอิสระเมื่อตัวแปรอิสระเปลี่ยนไป เช่น การที่ผู้ชายกับผู้หญิงมีพฤติกรรมการทำงานแตกต่างกัน เช่นนี้ เพศเป็นตัวแปรอิสระ และพฤติกรรมการาทำงานเป็นตัวแปรตาม หรือ การที่คนมีคุณวุฒิต่างกัน เช่น คนมีคุณวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรีกับคนมีคุณวุฒิสูงกว่าปริญญาตรีทำงานมีประสิทธิภาพต่างกัน กล่าวได้ว่า วุฒิเป็นตัวแปรอิสระ และประสิทธิภาพในการทำงานเป็นตัวแปรตาม เป็นต้น

สำหรับการวิจัยเชิงทดลองตัวแปรอิสระ อาจเรียกชื่อได้ว่าตัวแปรทดลอง หรือตัวแปรที่จัดกระทำขึ้น (Treatment variables or manipulated variables มักแทนด้วยสัญลักษณ์ x) เช่น วิธีการพัฒนา การเปรียบเทียบประสิทธิผลของการพัฒนา 2 วิธี เป็นต้น ตัวแปรตามอาจเรียกชื่อได้ว่าตัวแปรที่ถูกกำหนด (Assigned variables) คือเป็นผลที่ถูกกำหนดเนื่องจากตัวแปรที่ทดลองนั่นเอง ตัวอย่างเช่น ต้องการศึกษาว่า วิธีการพัฒนาชุมชนต่างกัน 2 แบบ คือ การพัฒนาแบบฉับพลันกับการพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยให้หน่วยงานที่รับผิดชอบเดียวกัน ทดลองกับชุมชนที่มีศักยภาพเดิมที่เท่าเทียมกัน การพัฒนาแบบใดจะมีความยั่งยืนสูงกว่ากัน เช่นนี้กล่าวได้ว่า วิธีการพัฒนาเป็นตัวแปรอิสระหรือตัวแปรทดลองและความยั่งยืนเป็นตัวแปรที่ถูกกำหนดหรือตัวแปรตาม

3. ตัวแปรแทรกซ้อนหรืออาจเรียกว่าตัวแปรเกิน (Extraneous variables) เป็นตัวแปรที่ไม่ต้องการศึกษาของงานวิจัยเรื่องหนึ่งๆ ในขณะนั้น มีลักษณะเหมือนตัวแปรอิสระ ตัวแปรแทรกซ้อนนี้จะส่งผลมารบกวน ตัวแปรอิสระที่ศึกษา ทำให้ผลการวัดค่าตัวแปรคลาดเคลื่อนไปได้ ตัวแปรชนิดนี้จึงต้องทำการควบคุมให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด ตัวแปรชนิดนี้ผู้วิจัยสามารถคาดการณ์ได้ว่าจะมีอะไรบ้าง จึงสามารถทำการควบคุมได้ล่วงหน้า

4. ตัวแปรสอดแทรก (Intervening variables) เป็นตัวแปรอีกชนิดหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อตัวแปรตามคล้ายๆ ตัวแปรแทรกซ้อน แต่มีลักษณะต่างกันตรงที่ว่าตัวแปรชนิดนี้ ผู้วิจัยไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่า มีอะไรบ้างและจะเกิดขึ้นเมื่อใด จึงไม่สามารถหาทางควบคุมได้ เช่น ความวิตกกังวล ภาวะของสุขภาพ ความคับข้องใจ ความตื่นเต้น ภาวะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ตัวแปรชนิดนี้มักจะเกิดขึ้นเนื่องจากกระบวนการทางจิตวิทยา ภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม

สรุป ตัวแปรเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในกระบวนการวิจัย เพราะคือสิ่งที่นักวิจัยต้องการศึกษาและหาคำตอบ ความไม่น่าเชื่อถือหรือความคลาดเคลื่อนต่างๆ ของผลการวิจัยที่ทำออกมาอยู่ที่ตัวแปรตัวนี้ เริ่มตั้งแต่การกำหนดว่าอะไรคือตัวแปร ตัวแปรนั้นมีตัวเดียวหรือมีทั้งตัวแปรต้นและตัวแปรตาม การนิยามที่ชัดเจนเห็นโครงสร้างหรือรายละเอียดที่วัดได้ เพราะตัวแปรต้องมีความเฉพาะเจาะจง (Specific) วัดได้ (Measurable) โดยใช้มาตรวัดต่างๆ กันตั้งแต่หยาบจนถึงละเอียด (Nominal scale and ratio scale) และมาตรวัดนี้จะใช้เป็นตัวบ่งชี้ว่าจะเลือกใช้สถิติใดมาวิเคราะห์ข้อมูล ดังนั้นเรื่องของตัวแปรจึงเป็นเรื่องที่นักวิจัยทุกคนต้องให้ความสำคัญ

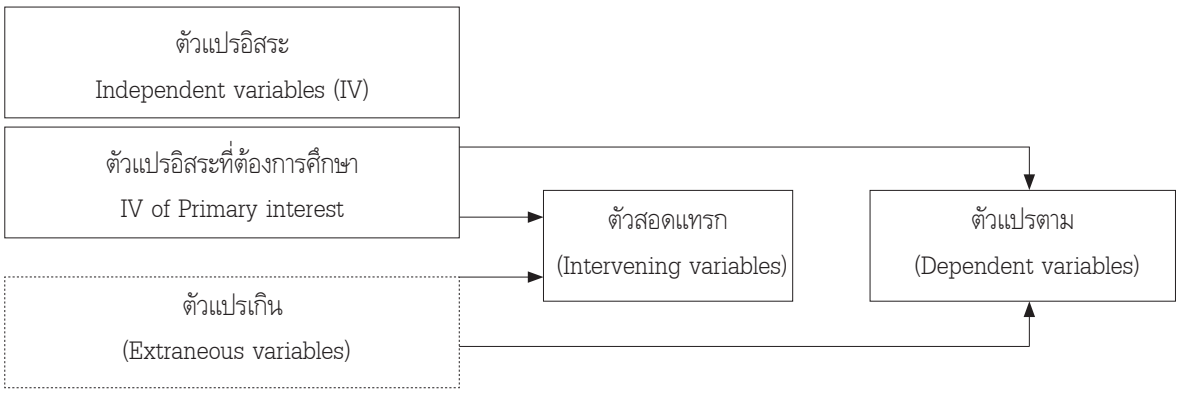

แผนภาพที่ 1 แสดงการนำเสนอกรอบแนวคิดเชิงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

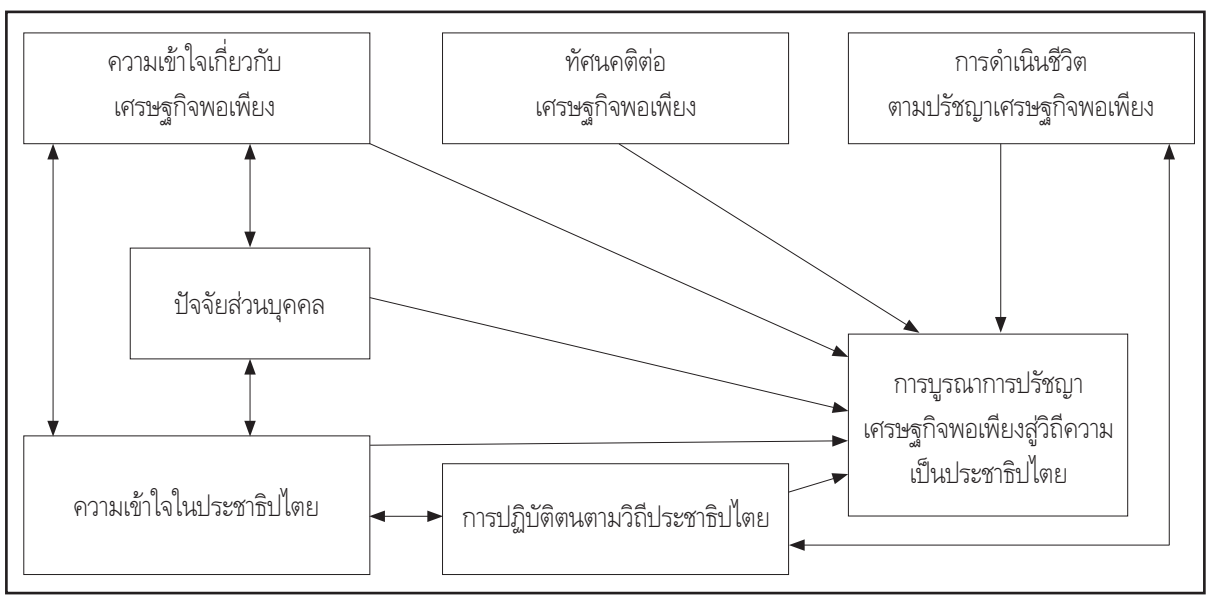

แผนภาพที่ 2 แสดงตัวอย่างการเขียนกรอบแนวคิดเชิงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร
ที่มา : สัญญา เคณาภูมิ และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร (2556 : 74)

จากแผนภาพตัวแปรตาม คือ การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่วิถีความเป็นประชาธิปไตย ส่วนตัวแปรอิสระและตัวแปรแทรก ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ทัศนคติต่อเศรษฐกิจพอเพียง การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความเข้าใจในประชาธิปไตย และการปฏิบัติตนตามวิถีประชาธิปไตย

3. กรอบแนวคิดเชิงกระบวนการ (Process conceptual framework)

กรอบแนวคิดเชิงกระบวนการ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กรอบการวิจัย (Research conceptual framework) หมายถึงกรอบในการดำเนินการวิจัยหรือขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย หรือกรอบการวิจัย (Research flow chart) หรือเรียกว่า กรอบการดำเนินการวิจัย หมายถึง แผนภูมิที่เขียนขึ้นในลักษณะเป็นผังไหล (Flow chart) แสดงให้เป็นถึงขั้นตอนกิจกรรมและผลที่ได้รับจากการดำเนินงานวิจัย ในแต่ละขั้นตอนเพื่อสื่อให้ผู้อ่านงานวิจัยได้เกิดความคิดรวบยอด (Concept) เข้าใจภาพรวม

ทั้งหมดของการดำเนินงานวิจัยเรื่องนั้นๆ (รัตนะ บัวสนธ์. 2552 : 81 และสุวิมล ว่องวาณิช. 2551 : 14) ซึ่งกรอบแนวคิดการวิจัยประเภทนี้มักจะนำเสนอใน การวิจัยและพัฒนา (Research and development) ดังตัวอย่าง กรอบแนวคิดการวิจัยเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมการให้สุขศึกษาเพื่อการดูแลตนเองของผู้ป่วยเบาหวานจังหวัดสุรินทร์ งานวิจัยของ ศศิธร ไชยยิ่ง (2548 : 54)

แผนภาพที่ 3 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัยเชิงกระบวนการ (ศศิธร ไชยยิ่ง. 2548)

กรอบแนวคิดในการวิจัยเปรียบเสมือนขอบเขตทางด้านเนื้อหาสารของการวิจัย ส่วนการวิจัยประเภทอธิบาย (Explanatory research) กรอบแนวคิดของการวิจัยมีการระบุความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วย กรอบแนวคิดคือการประมวลความคิดรวบยอดของงานวิจัยว่างานวิจัยที่กำลังทำอยู่นี้ มีตัวแปรอะไรที่เกี่ยวข้องบ้าง ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ศึกษาเป็นอย่างไร อะไรเป็นตัวแปรอิสระ อะไรเป็นตัวแปรตาม นอกจากนั้นอาจจะนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัยแบบผสมผสานทั้ง กรอบแนวคิดเชิงองค์ประกอบ (Component Conceptual Framework) กรอบแนวคิดเชิงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (Relationships between variables Conceptual Framework) และกรอบแนวคิดเชิงกระบวนการ (Process Conceptual Framework) ดังตัวอย่างงานวิจัย ดังนี้

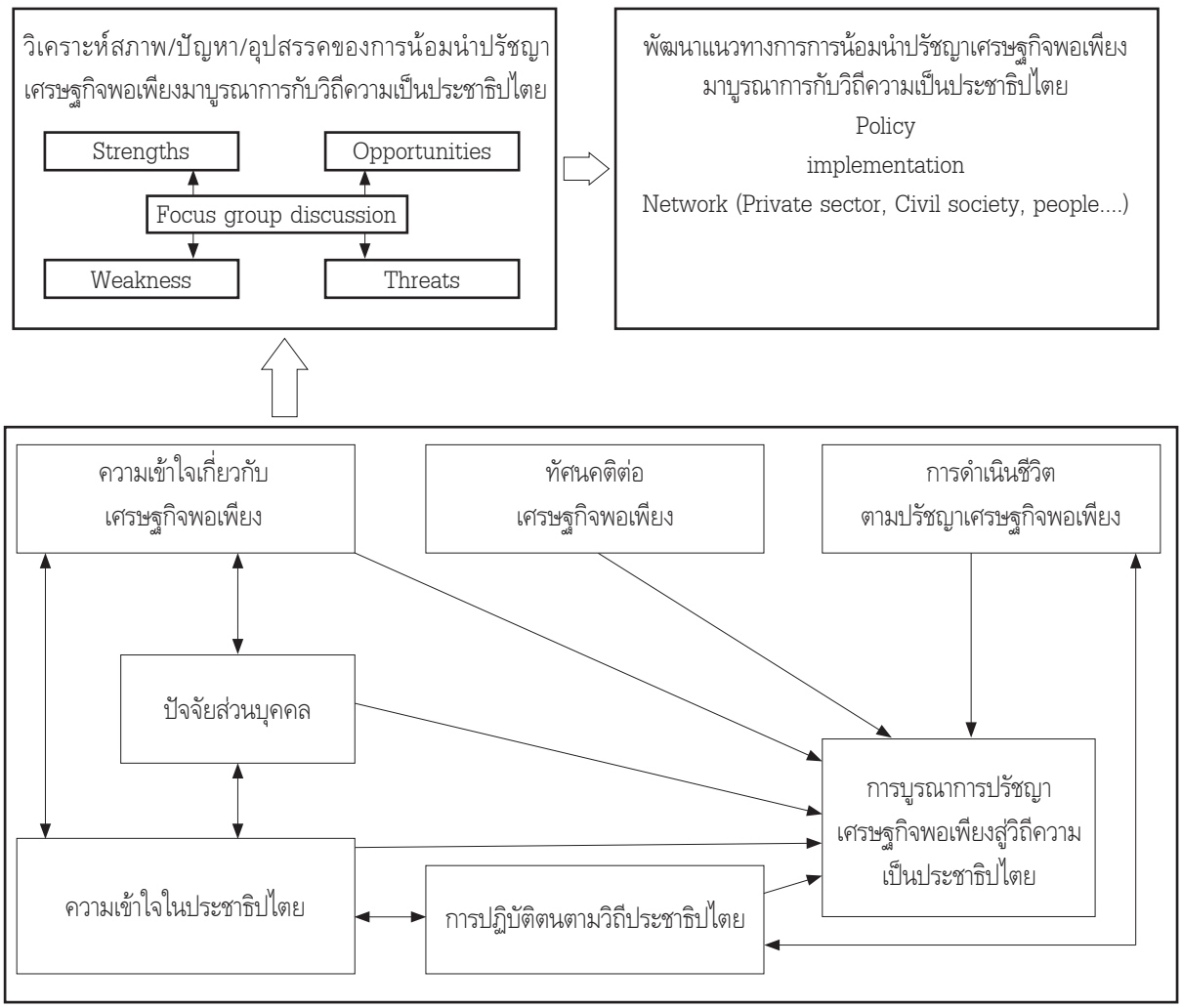

แผนภาพที่ 4 แสดงตัวอย่างการเขียนกรอบแนวคิดแบบผสมผสาน
ที่มา : สัญญา เคณาภูมิ และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร (2556 : 74)

เอกสารอ้างอิง

บุญใจ ศรีสถิตย์นรากูร. (2547). **ระเบียบวิธีวิจัยทางพยาบาลศาสตร์.** กรุงเทพฯ : ยูแอนไอ อินเตอร์มีเดีย.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2549). **ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : จามจุรีโปรดักท์.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2550). **การอบรม เรื่อง การเขียนรายงานการวิจัย วันที่ 26 ตุลาคม 2550.** กรุงเทพฯ : ศูนย์บริการการวิจัย สถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2543). **วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิชิต ฤทธิ์จรูญ. (2548). **หลักการวัดและประเมินผลทางการศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพ ฯ : เฮ้าส์ ออฟ เคอร์มีสท์.

รัตนะ บัวสนธ์. (2552). **ปรัชญาการวิจัย.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรรณี แกมเกตุ. (2551). **วิธีวิทยาการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ 2.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2552). **แนวคิดและความหมายของการบริหารและการบริหารจัดการ.** [Online] เข้าถึงได้จาก; http://www.wiruch.com/articles%20for%20article/article%20concept%20and%20meaning%20of%20admin%20and%20mgt%20admin.htm [20 มกราคม 2556]

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2553). **เทคนิคการสร้างและการผสมผสานกรอบแนวคิดทางวิชาการ** (ปรับปรุงล่าสุด วันที่ 5 กรกฎาคม 2553). [Online] เข้าถึงได้จาก; http://wiruch.com/articles%20for%20article/article%20technic%20of%20Conceptual Framework%20writing.pdf [20 มกราคม 2556]

ศศิธร ไชยยิ่ง. (2548). **การพัฒนาโรแปรมการให้สุขศึกษาเพื่อการดูแลตนเองของผู้ป่วยเบาหวานจังหวัดสุรินทร์.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สุรินทร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ศิริชัย กาญจนวาสี. (2550). **สถิติประยุกต์ สำหรับการวิจัย.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สัญญา เคณาภูมิ และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร. (2556). **การบูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่วิถีความเป็นประชาธิปไตยของประชาชน จังหวัดมหาสารคาม.** รายงานการทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2556

สุวิมล ติรกานันท์. (2546). **ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์: แนวทางสู่การปฏิบัติ.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิมล ว่องวาณิช และนงลักษณ์ วิรัชชัย. (2544). **การวิจัยและพัฒนาเพื่อการปฏิรูปโรงเรียน.** กรุงเทพฯ : ภาควิชาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิมล ว่องวาณิช. (2551). **เทคนิคการสร้างกรอบความคิดของการวิจัย : ข้อบกพร่องที่พบบ่อย.** เอกสารประกอบการบรรยายในงาน Thailand Research Expo 2008 วันที่ 16 กันยายน 2551 ณ ศูนย์ประชุมบางกอกคอนเวนชัน เซ็นเตอร์ เซ็นทรัลเวิลด์ ราชประสงค์ กรุงเทพฯ : โดยส่วนส่งเสรอมและพัฒนาการวิจัย ภารกิจบริหารจัดการผลงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.).

Griffin. R.W. (1999). **Management.** 6th ed. U.S.A. : Houghton Mifflin Company.

Mintzberg. H., B., Ahistrand. and J. Lampel. (1998.) **Strategy Safari : a Guided Tour Through will of Stra Tegic Management.** New York: Free Press.

Schermerhorn. J. J., G. Hunt and N. O. Richard. (2003). **Organizational Behavior.** 8th ed. USA : John Wiley & Sons.